

10. Mjeri S. Taunsend. Sestrinskie diagnozy v psihiatricheskoj praktike: karmannoe rukovodstvo dlja postroenija plana okazanija pomoshhi bol'nym / M. S. Taunsend // Per. s angl. – K.: Sfera, 1998. – S. 398-414.

Резюме. В статье на основе теоретических исследований раскрыты функциональные связи стресса как общего адаптационного синдрома и составляющих психического здоровья личности. Разработана психофизиологическая модель стресс-устойчивости из соответствующими уровнями (экологический, социальный, клинический, эмоциональный, мотивационный, когнитивный, поведенческий).

Ключевые слова: стресс как общий адаптационный синдром, функциональная модель стресс-устойчивости, психическое здоровье, личность.

Summary. Based on theoretical investigations, this article reveals functional connections of stress as general adaptation syndrome and constituents of psychic (mental) health of an individual.

Individual health as a biopsychosocial and morpho-functional system with corresponding quantitative and qualitative indicators (criteria) essentially depends on the dynamics of stress as the general adaptation syndrome. In addition, age and sex-related aspects of stress-endurance and stress-vulnerability of an individual under different conditions of activity, for instance, while studying in elementary, secondary and high schools, deserve separate attention of experts. A perspective of interdisciplinary investigations consists in the search and introduction of effective methods of diagnostics of stress-endurance and stress-vulnerability of an individual, as well as methods of psychotherapy and psychopharmacology.

Stress as functional (psychophysiological) model of mental and behavioral disorders of an individual, including affective, psychogenic (neurotic), and psychosomatic disorders deserves separate attention. Psychophysiological model of stress-endurance with its corresponding levels (ecological, social, clinical, emotional, motivational, cognitive, and behavioral) was elaborated.

Key words: stress as general adaptation syndrome, functional model of stress-endurance, psychic (mental) health, individual.

УДК 159.964

Г.В. РУДЬ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

В роботі представлено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження психологічних особливостей переживання кризи середнього віку, що полягає у вивченні загострених внутрішньоособистісних протиріч та рис характеру особистості як психологічних чинників її виникнення, виокремленні психологічних особливостей типів переживання кризи, розробці психокорекційної системи з усунення або зменшення її негативних проявів.

Ключові слова: життєва криза, криза середнього віку, переживання кризи, самоактуалізована особистість.

Постановка проблеми. Поняття «життєва криза» - це складне психологічне явище, розуміння якого в психології залежить від аналізу її змісту, характеру та причин виникнення. Криза торкається фундаментальних життєвозначущих цінностей і потреб людини, стає домінантою внутрішнього життя і супроводжується сильними емоційними переживаннями. Вона порушує звичний хід життя, дезорганізовуючи життєдіяльність, робить необхідним переосмислення людиною свого життя. Дана криза належить до нормативних (вікових) криз, змістом яких є закономірна та корисна зміна об'єктивної сторони соціальної ситуації, що

супроводжується руйнуванням старої та відкриттям і засвоєнням нової системи відносин, розвитком особистості та зміною уявлень про себе.

Проблема кризи середнього віку вивчалася дотично у напрямках визначення її вікових меж (Дж. Біррен, Д. Бромлей, О.В. Винославська, В. Квінт, О.Л. Солдатова), аналізу особливостей її переживання (В.М. Заїка, Ю.Ю. Ільїна, Т.М.Титаренко), чинників виникнення (Е.Еріксон, Р.М. Загайнов, Ю.А. Кисельов, Б. Лівехуд, М.С. Пек, К.Г. Юнг) та способів її подолання (Є.О.Варбан, В.Д. Менделевич, Т.М. Титаренко).

Дослідники І.В. Дубровіна, Ю.І. Лановенко, К.Н. Поливанова, М.Л.Смульсон, Т.М. Титаренко підкреслюють недостатню розробленість, проблеми кризи середнього віку, особливо щодо її негативних впливів та наголошують на необхідності впровадження превентивних і корекційних заходів, психологічної реабілітації особистості, яка переживає дану кризу.

Особливості самоактуалізації та функціонування Я-концепції в середньому віці відображаються, здебільшого, в різноманітних теоріях криз (Ф.Є. Василюк, Г.А. Кайзер, Л.С. Виготський, Г.Г. Горелова, О.М. Дьомін, В.В.Козлов, Б. Лівехуд, Е.Ліндемманн, Г.Сельє, Т.Титаренко, Г. Шихі, Е.Еріксон та ін.). Значна кількість досліджень з проблеми формування і розвитку Я-концепції свідчать про обумовленість цього процесу з одного боку, специфікою соціалізації, а, з іншого, індивідуалізацією особистості.

У вітчизняній психології досліджено, що усвідомленню власної ментальної моделі в дорослому віці перешкоджає, зокрема, кризовий стан особистості [8], коли її поведінка соціально невмотивована, вона має неадекватний рівень самооцінки, не вміє регулювати власні емоційні стани, не здатна до саморозвитку, до провідних способів діяльності здорової особистості [10]; період становлення особистості. На сьогодні питання можливості реалізації накопиченого потенціалу, утилізації негативного досвіду, особистісного зростання залишається недостатньо розробленим, що значно ускладнює дослідження такої проблеми як криза середнього віку.

В результаті багаторічних досліджень науковцями визначено, що середній вік - це проміжний період в житті людини, свого роду місток між двома поколіннями. Досягнувши середини життя людина усвідомлює свою відокремленість не тільки від молодих людей, а й від тих, хто вийшов на пенсію і дожив до старості [4].

Однією з критичних точок є мотиваційна криза, тобто втрата людиною центрального життєвого мотиву - сенсу життя, що визначається Еріхом Фроммом [12] як віддане присвячення себе чомусь або комусь [12]. Так людина, яка втратила сім'ю або батьків, які становили зміст його життя, опиняється в ситуації безцільності існування, втрати смисложиттєвих орієнтацій.

Загалом відчуття втрати сенсу є причиною невротичних розладів, які не залежать від статі, віку, освіти, інтелекту, рівня доходів. Це може статися практично з будь-якою людиною [1]. В. Франкл розглядає дану обставину як важливе підтвердження своєї тези про те, що сенс життя може бути не тільки втрачено, але й знайдено будь-якою людиною в будь-який час свого життя [11]. При цьому чим вищий рівень свідомості життя людини, тим нижча мотивація пошуку смисложиттєвих цілей. Це пояснюється тим, що осмисленість життєвого шляху передбачає ясне уявлення людини про свої цілі, вчинки і бажання, отже, відсутня сама необхідність їх пошуку.

Будь-яка людина, що перебуває у критичній життєвій ситуації, справляється з психологічними труднощами з допомогою особливої внутрішньої діяльності - переживання, яке є особливою формою реалізації життя. Те, що на рівні буття є можливістю реалізації життєвих необхідностей, можливістю життєтворення, те на рівні свідомості є осмисленістю життя. В ситуації неможливості перед людиною постає завдання смислу, завдання здобути осмисленість, знайти джерело смислу, тобто створити його

Реальний процес подолання критичних ситуацій включає декілька типів переживання. Від того, який тип переживання домінує, залежить ступінь збереженості особистості після

виходу із кризи. Однією із форм подолання кризи є адаптація, пов'язана із зростанням особистісних потенцій – само актуалізацією

Ше однією з форм життєвої кризи є екзистенційна фрустрація, що пов'язана з втратою цінності часу життя [11]. Розуміння часу життя як цінності в системі особистісних смислів і ціннісних орієнтацій людини займає центральне місце, а інколи і асоціюється з цінністю самого життя. Цінність часу залежить від емоційного ставлення до події. Відтінки діяльності, пов'язані з творчим підйомом натхненням, (у будь-якій діяльності, спілкуванні, коханні тощо), завжди переоцінюються нами. Цей факт дає підставу А.Маслоу стверджувати, що однією з характеристик самоактуалізованої особистості є компетентність особистості в часі [7]. Самоактуалізована людина більш гармонійно ставиться не тільки до цінності часу, а й до проблеми життя і смерті. Гармонійність, розвинутість або, навпаки, ущербність ціннісно-смыслового ставлення до життєвого шляху і особистісного часу говорить про відсутність або наявність серйозних життєвих проблем: конфліктів, драм, криз, у тому числі вікових.

Певні характеристики рівня свідомості життя суттєво залежать від того, наскільки людина бере на себе відповідальність за події в її житті, тобто від рівня інтернальності особистості. По суті це означає, що чим вища ступінь відповідальності, тим цілеспрямованішим, цікавішим, емоційно насиченішим, результативнішим є життя людини [10]. Крім того, на свідомість життєвого цілепокладання, що є основою мотивації досягнення, також мають позитивний вплив потреби людини у внутрішній опорі, самоповазі і в пізнанні навколишнього світу [3].

З метою з'ясування особистісних характеристик людини, яка переживає складну життєву ситуацію чи вікову кризу нами було проведено експериментальне дослідження, в якому взяли участь за добровільною згодою чоловіки та жінки 35-45 років.

Мета емпіричної частини дослідження охоплювала два взаємопов'язані напрями: виявлення особистісних характеристик індивіда, який переживає вікову кризу, їх вплив на світосприйняття та оцінку реальних подій.

Зважаючи на це, діагностичний комплекс був спрямований насамперед на висвітлення особливостей особистісного характеру. Основні завдання діагностичного комплексу полягали у вивченні: 1) особливостей характеру особистості, сукупності характерологічних якостей осіб, які переживають вікові кризи; 2) впливу зовнішнього середовища на процес переживання особистістю вікової кризи та вибору відповідної стратегії поведінки в соціальному оточенні.

Критеріями вибору конкретних методик виступили положення про сутність та типологію вікових криз особистості, їх періодизацію, гендерні особливості переживання вікових криз та їх наслідки для розвитку особистості в майбутньому.

Аналіз результатів дослідження. Застосовуючи методіку діагностики самоактуалізації особистості (А.В.Лазукіна в адаптації Н.Ф.Каліна) [2] ми прагнули визначити такі характеристики особистості як саморозуміння, аутосимпатія, контактність, гнучкість у спілкуванні. Адже саме ці характеристики дозволяють аналізувати особливості відношення індивіда до себе, допомагаючи переживати складні життєві обставини.

Проаналізувавши результати обстеження досліджуваних ми отримали наступні результати.

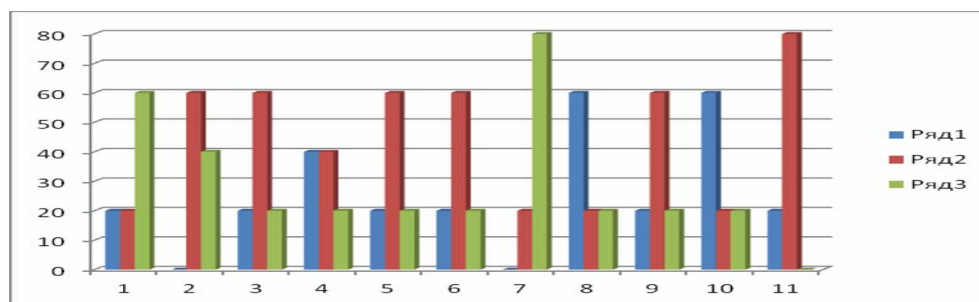

Рис.1. Характеристика вираження компонентів самоактуалізації особистості у чоловіків (%)

1. Орієнтація в часі
2. Цінності
3. Погляд на природу людини
4. Потреба у пізнанні
5. Креативність
6. Автономність
7. Спонтанність
8. Саморозуміння
9. Аутосимпатія
10. Контактність
11. Гнучкість у спілкуванні

Ряд 1 – високий рівень вираження ознаки

Ряд 2 – середній рівень вираження ознаки

Ряд 3 – низький рівень вираження ознаки

Таким чином 60% обстежених чоловіків мають високий рівень контактності, що дозволяє їм легко взаємодіяти з іншими та легше переживати складні життєві періоди. Також 60% обстежених мають середній рівень аутосимпатії, яка є основою психічного здоров'я та цілісності особистості. 80% досліджуваних мають середній рівень гнучкості у спілкуванні, що дозволяє відповідним чином реагувати на соціальну взаємодію та здатність до адекватного самовираження у спілкуванні.

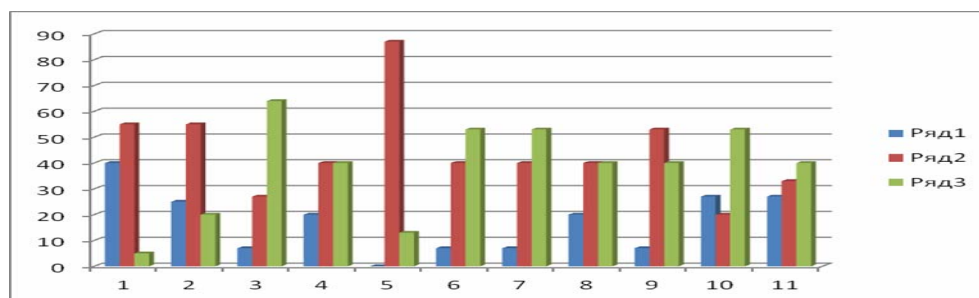

Рис. 2. Характеристика вираження компонентів самоактуалізації особистості у жінок (%)

Проте, на наш погляд, існує потреба у підвищенні показників орієнтації в часі, оскільки досліджувані не можуть повною мірою жити теперішнім та показники за шкалою спонтанності, що дозволяють бути більш впевненими у собі та відноситися до оточуючих з довірою. Що ж стосується жінок, то ми можемо відзначити, що вони у порівнянні з чоловіками є менш контактними, у них спостерігається нижчий рівень аутосимпатії та саморозуміння. Результати обстеження жінок представлені на рисунку 2.

Разом з тим, більшість обстежених жінок мають середній рівень креативності (87%), середній рівень орієнтації у часі (55%). Проте, для адекватного подолання складних життєвих ситуацій потрібно підвищити рівень спонтанності, аутосимпатії, автономності. Порівняння результатів обстеження чоловіків та жінок за методикою самоактуалізації представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняння результатів обстеження чоловіків та жінок за методикою самоактуалізації А.В.Лазукіна в адаптації Н.Ф. Каліна

Шкали	Високий рівень %		Середній рівень %		Низький рівень %	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
Орієнтація в часі	20	40	20	55	60	5
Цінності	0	25	60	55	40	20
Погляд на природу людини	20	7	60	27	20	64
Потреба у пізнанні	40	20	40	40	20	40

Креативність	20	0	60	87	20	13
Автономність	20	7	60	40	20	53
Спонтанність	0	7	20	40	80	53
Саморозуміння	60	20	20	40	20	40
Аутосимпатія	20	7	60	53	20	40
Контактність	60	27	20	20	20	53
Гнучкість у спілкуванні	20	27	80	33	0	40

В результаті узагальнення показників встановлено, що лише 25% обстежених мають високий рівень самоактуалізації особистості (рис.3). Виявлено, що чоловіки мають низький рівень прояву локусу контролю Я, що характеризує їх невіру у свої сили контролювати події власного життя. Спостерігаються також низькі результати за шкалою локусу контролю життя, що визначає переконаність досліджуваних у тому, що життя людини невіддільне свідомому контролю.

Методика «Індикатор копінг-стратегій» розводилась з метою визначення домінуючих копінг-стратегій особистості у складних життєвих ситуаціях. В ході обстеження ми прагнули з'ясувати наскільки ефективно може вирішити проблемну ситуацію особистість, чи покладається на власні сили чи прагне заручитися підтримкою інших.

Проаналізувавши результати обстеження чоловіків за вказаною методикою (табл.2), можемо констатувати, що чоловіки мають низькі (60%) та дуже низькі (40%) показники за шкалою уникнення проблем. Отже, у складних життєвих ситуаціях вони намагаються уникнути відповідальності за наслідки, уникають вирішення проблем. Що стосується жінок, то вони або подібно до чоловіків уникають вирішення проблем (47%), або ж навпаки шукають підтримки у найближчого оточення(60%).

Підсумовуючи результати обстеження досліджуваних слід відмітити, що для адекватного подолання вікових криз та складних життєвих ситуацій необхідно підвищення рівня прояву стратегії вирішення проблеми. Адже саме ця стратегія поведінки передбачає активне використання всіх наявних у особистості ресурсів для ефективного вирішення проблеми.

Таблиця 2.

Порівняльні результати переважаючих копінг-стратегій чоловіків та жінок на констатувальному етапі експерименту

Шкала	Високий рівень %		Середній рівень %		Низький рівень %		Дуже низький рівень %	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
Вирішення проблем	20	0	60	80	20	20	0	0
Пошук соціальної підтримки	0	0	20	60	80	40	0	0
Уникнення проблем	0	0	0	0	60	53	40	47

З огляду на результати можливо констатувати, що жінкам властива певна залежність та прив'язаність до інших (низькі показники за шкалою автономності 53%), низький рівень контактності (53%) та негативний погляд на природу людини, який проявляється у недовірі та негармонічних відносинах з іншими (64%). Натомість чоловіки є невпевненими у собі, з недовірою ставляться до навколишнього світу (низькі показники за шкалою спонтанності – 80%), та менш креативні у порівнянні із жінками.

Метою проведення методики «Дослідження маскулітності - фемінності» виявлення психологічних характеристик, які формуються в процесі соціалізації особистості та визначають особливості поведінки людини в певних життєвих ситуаціях. У суспільстві наявні

певні соціальні стереотипи поведінки, які визначаються сукупністю маскулінних та фемінних ознак, що визначають програму поведінки особистості з певним переліком психологічних ознак у соціумі.

Так, за результатами обстеження встановлено, що показники вираження наявних психологічних характеристик знаходяться у межах від -1 до +1, що говорить про прояв андрогенних ознак у обстежених осіб. Це означає, що досліджувані не є носіями чітко виражених психологічних характеристик маскулінності чи фемінності. У даних осіб представлені ознаки як маскуліного, так і фемінного типів. Подібна інтеграція психологічних рис характеру підвищує адаптивні можливості андрогенних осіб. Результати обстеження свідчать, що чоловіки більш схильні до прояву маскулінних рис характеру, оскільки з огляду на результати обстеження їх результати наближаються до -1. Що ж стосується жінок, то попри наявність у всіх індивідуальних випадках вираження андрогенних характеристик, їх результати все ж наближаються до +1, отже у поведінці у них більшою мірою проявляються характеристики фемінності. Отже результати обстеження виявляють гнучкість як позитивну тенденцію адаптивної поведінки обстежених, що дозволяє адекватно поводитися у складних життєвих ситуаціях, виявляючи відповідно ознаки і маскулінності і фемінності залежно від обставин та ситуації.

Метою проведення методики «Смисложиттєві орієнтації» [6] було визначення направленості та смислу життя особистості, виявлення орієнтації на цілі в житті, насиченість життя та задоволеність самореалізацією.

При інтерпретації результатів зверталась увагу на рівень прояву контролю – Я, який висвітлює уявлення людини про себе як про особистість, що має свободу вибору та можливість будувати своє життя відповідно зі своїми цілями. Важливим для розуміння особливостей переживання досліджуваними складних життєвих ситуацій є локус контролю життя

Узагальнюючи результати обстеження чоловіків визначаємо визначити загальний показник 1 – високий рівень (20%), 2 – середній рівень (60%), 3 – низький рівень (20%). Отже у чоловіків переважає середній рівень задоволеності життям (60%), тобто вони невпевнені у реалізації намічених життєвих цілей, невдоволені життєвою ситуацією. Що ж стосується жінок, то вони загалом є цілеспрямованими, загалом задоволені своїм життям, характеризують своє життя як емоційно забарвлене, але разом з тим значний відсоток жінок (85%) мають середній показник за шкалою локусу контролю, що може характеризувати деяку непевність у власному контролі над подіями життя. Стосовно загального показника свідомості життя виявлено, що у жінок порівняно з чоловіками переважає високий рівень (60%), середній рівень (35%), низький рівень (5%). Вони більше задоволені власним життям, свідомо до нього ставляться, тож легше зможуть перенести складні життєві обставини та пережити вікові кризи.

Загалом лише 50% обстежених осіб свідомо ставляться до свого життя, позитивно його оцінюють, однак значна частина обстежених (30%) є невпевненими в собі та мають хитку життєву позицію. Саме цим особам складно буде пережити вікові кризи, самостійно вийти зі складних життєвих ситуацій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, провівши обстеження досліджуваних за підібраним комплексом методик виявлено, що жінкам властива певна залежність та прив'язаність до інших, негативний погляд на природу людини, який проявляється у недовірі та негармонійних стосунках з іншими. Чоловіки в основному є невпевненими у собі, з недовірою ставляться до навколишнього світу, вони прагнуть уникаючи вирішення життєвих проблем. а жінки переважно вагаються та прагнуть отримати підтримку інших у складних життєвих ситуаціях. Як у чоловіків, так і у жінок проявляються андрогінні ознаки характеру, що дозволяють їм залежно від ситуації виявляти маскулінні чи фемінні риси. Проте, у групі досліджуваних значна частина осіб не мають стійкої життєвої позиції та свідомого показника задоволеності життям.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці та апробації корекційної програми з метою підвищення рівня самоактуалізації особистості, задоволеності життям, усвідомлення відповідальності за власне життя та формування стійкої життєвої позиції,

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: в 2т / Под ред. А.А. Бодалова, Б.Ф. Ломова. – М., 1980. – 276 с.
2. Диагностика самоактуализации личности (А.В.Лазукин в адаптации Н.Ф.Калина). / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. - С.426-433.
3. Эриксон Э.Г. Идентичность: Юность и кризис. / Э.Г. Эриксон// Пер. с англ. – М., 1996. – 724 с.
4. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи. Методичні матеріали. / За ред. Л.Г.Перетятко. (Вид. 3-е, доп) – Полтава, 2006. – 100 с.
5. Крайг Р. Психологія розвитку./ Р.Крайг. - СПб.: Пітер, 2003. – 992с.
6. Леонтьев Д.А. Тест смисложиттєвих орієнтації (СЖО)/ Д.А. Леонтьев. - М., 1992. – 16 с.
7. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности: Тексты. / А.Маслоу – М., 1982 – с. 110-112.
8. Психологія життєвої кризи./ Відп. ред. Т.М.Титаренко. – Либідь, 2003. – 376 с.
9. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты./ Д.Я. Райгородский. – М.: Бахрах – М. – 2006 . 480 с .
10. Савчин М.В, Василенко Л.П. Вікова психологія./ М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав. 2006. – 300 с.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник. пер. с нем. / В.Франкл. – М., 1990. – 368 с.
12. Фром Е. Анатомия человеческой деструктивности./ Е. Фром. – М.: Республика, 1994. – 450 с.

References

1. Anan'ev B.G. Izbrannye psihologicheskie trudy: v 2t / Pod red. A.A. Bodalova, B.F. Lomova. – М., 1980. – 276 s.
2. Diagnostika samoaktualizacii lichnosti (A.V.Lazukin v adaptacii N.F.Kalina). / Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manujlov G.M. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp. – М., 2002. - С.426-433.
3. Jerikson Je.G. Identichnost': Junost' i krizis. / Je.G. Jerikson// Per. s angl. – М., 1996. – 724 s.
4. Zai'ka V.M. Osoblyvosti transformacii' osobystosti ljudyiny v hodi vyrishennja zhyttjevoi' kryzy. Metodychni materialy. / Za red. L.G.Peretjat'ko. (Vyd. 3-e, dop) – Poltava, 2006. – 100 s.
5. Krajg R. Psychologija rozvytku./ R.Krajg. - SPb.: Piter, 2003. – 992s.
6. Leont'jev D.A. Test smyslozhyttjevyh orijentacii' (SZhO)/ D.A.Leont'jev. - М., 1992. - 16 s.
7. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности: Тексты. / А.Маслоу – М., 1982 – с. 110-112.
8. Psyhologija zhyttjevoi' kryzy./ Vidp. red. T.M.Tytarenko. – Lybid', 2003. – 376 s.
9. Rajgorodskij D.Ja. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy./ D.Ja. Rajgorodskij. – М.: Bahrah – М. – 2006 . 480 s .
10. Savchyn M.V, Vasylenko L.P. Vikova psyhologija./ M.V.Savchyn, L.P.Vasylenko. – К.: Akademvydav. 2006. – 300 s.
11. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla: Sbornik. per. s nem. / V.Frankl. – М., 1990. – 368 s.
12. From E. Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti./ E.From. – М.: Respublika, 1994. – 450 s.

Резюме. В работе представлены теоретические обобщения и экспериментальные исследования психологических особенностей переживания кризиса среднего возраста, что предполагает изучение заостренных внутриличностных противоречий и особенностей личности как психологических факторов его образования, определении психологических особенностей типов переживания кризиса, развитие системы психокоррекции для ликвидации или сокращения его негативных проявлений.

Ключевые слова: жизненный кризи, кризи среднего возраста, переживание кризиса, самоактуализированная личность.

Summary. The article represents a theoretical synthesis and experimental research of psychological characteristics of experiencing mid-life crisis, which is the study pointed interpersonal conflicts and character traits of personality as psychological factors of its occurrence, isolating the psychological characteristics of types of experiences crisis, developing psychocorrection system to eliminate or reduce its negative manifestations.

In order to determine the personal characteristics of the person who is going through difficult life situation or age crisis, we conducted an experimental research, which was attended by voluntary agreement involved men and women aged 35-45.

After the reasearch was made with chosen set of techniques we have found that women specific to dependence and attachment to others, a negative view of human nature, which manifests itself in distrust and inharmonious relationships with others. Men are mostly diffident, wary of the outside world, they tend to avoid solving everyday problems. In general women doubt the decisions and prefer to get support from others in difficult situations. Both men and women appear androgynous character attributes, allowing them to detect as appropriate masculine or feminine traits. However, in the group which has been studied most people do not have a stable position in life and conscious life satisfaction index.

We can see some prospects for further study in the development and testing of correctional programs to increase the level of self-actualization, life satisfaction, sense of responsibility for their own lives and the formation of a stable life position.

Key words: experiencing mid-life crisis, study pointed interpersonal conflicts, types of experiences crisis.

УДК 159.923 – 055.2

Д.О. САВЕНКО

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЖІНКИ-МАТЕРІ

З урахуванням сучасних наукових досліджень психології особистості материнство вивчається в аспекті задоволеності жінкою своєю материнською роллю, особистісною ідентифікацією. Самоідентичність жінки в період раннього віку дитини тісно пов'язана з її роллю матері і здатністю власного самовираження.

Ключові слова: материнство, самоідентичність, асертивність, маргінальність, тип прив'язаності.

Постановка проблеми. Більшість сучасних досліджень зосереджені на психології дитини, поряд з чим не менш важливим залишається дослідження психології матері. З народженням дитини її світосприйняття та самосприйняття змінюються назавжди. Проте фактори, які впливають на їхнє формування залишаються недослідженими.

Мета статті. Теоретично проаналізувати фактори формування світосприйняття жінки-матері.

Результати теоретичного дослідження. У науковому просторі питання жіночої ідентичності вивчають відомі дослідники, представники українського психологічного співтовариства: Т.Говорун, П.Горностай, Т. Гундорова І. Жерьобкіна, О.Забужко, О.Кікінежді,